

Tüberkülozun Modanın Zirvesi Olduğu Zamanlar: Tüketim Şıklığı*

When Tuberculosis was The Peak of Fashion: Consumption Elegance

Gönül Aslan¹

¹Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji AD.

<https://orcid.org/0000-0002-1221-7907>

ÖZ

Tüberküloz (TB), insanlığı etkilediği bilinen en eski hastalıklardan biridir ve halen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Bugün tüberküloz dünyada en sık görülen on ölüm nedeninden biridir. Tüberküloz tarih boyunca milyonlarca ölüme neden olmuş, edebiyat, sanat, müzik vb. üzerinde önemli etki yaratmış, hatta bir dönemin moda trendini değiştirmiştir. On sekizinci yüzyılın sonlarında tüberkülozun fiziksel etkileri, kadınlar için moda için uygun güzellik standartları haline gelmiştir. Nedeni bilinmeyen bu gizemli ve romantik hastalık, sanatçılara da ilham kaynağı olmuştur. Görsel sanatçılar, şairler ve yazarlar bu korkunç hastalığın ölümcül etkilerini yansıtan sanat eserleri ortaya çıkarmışlardır. Tüberküloz, güzellik ve yaratıcılık fikirleriyle iç içe geçerek sanat dünyasında önemli bir yer edinmiştir. Moda ve güzellik standartları, hastalığın vücut üzerinde oluşturduğu etkilerini taklit etmiştir. Bu derlemede, TB'nin moda olarak algılanmasındaki faktörlerin neler olduğu, tarihteki en tuhaf moda trendinin sanat ve edebiyat üzerindeki etkileri, TB moda trendinin; bilimin göz kamaştırıcı buluşu "Robert Koch'un 1882'de tüberküloz basilini keşfetmesi" ile bir anda ışıltısını kaybetmesiyle toplumsal ve sosyal hayat üzerindeki etkilerinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tüberküloz, Tüketim Şıklığı, Tüberküloz Modası, Romantik Hastalık, Beyaz Veba, Robert Koch

ABSTRACT

Tuberculosis (TB) is one of the oldest diseases known to affect humanity and still remains a significant public health problem. Today, tuberculosis is one of the ten most common causes of death in the world. Tuberculosis has caused millions of deaths throughout history, literature, art, music, etc. It had a significant impact on people and even changed the fashion trends of a period. By the late 18th century, the physical effects of tuberculosis had become fashionable beauty standards for women. This mysterious and romantic disease, the cause of which is unknown, has also been a source of inspiration for artists. Visual artists, poets and writers have created works of art that reflect the deadly effects of this terrible disease. Tuberculosis has gained an important place in the art world by intertwining with ideas of beauty and creativity. Fashion and beauty standards have mimicked the effects of disease on the body. In this review, what are the factors in the perception of TB as fashion, the effects of the strangest fashion trend in history on art and literature, the TB fashion trend; It is aimed to reveal the effects of the dazzling discovery of science on society and social life when it suddenly lost its shine with "Robert Koch's discovery of the tuberculosis bacillus in 1882".

Keywords: Tuberculosis, Consumption Elegance, Tuberculosis Fashion, Romantic Disease, White Plague, Robert Koch

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2023;13(Özel Sayı):51-58

DOI: 10.31020/mutfd.1400357

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 4 Aralık 2023; Kabul Tarihi – Accepted: 11 Aralık 2023

İletişim – Correspondence Author: Gönül Aslan <drgaslan@gmail.com>

Şekil 1. 1842 tarihli Magazine of the Beau Monde'dan¹

Giriş

“Zamanda yolculuk” bilim kurgu yazarlarını ve astrofizikçileri uzun zamandır büyülemiştir. Astrofizikçiler uzayın, aynen bir kâğıt parçası gibi bükülerek katlanmasıyla geçmiş zamanla şimdiki/gelecek zamanın bir araya gelebileceğini yani teorik olarak zaman yolculuğunun mümkün olabileceğini ifade ediyorlar. Dinozorları görmek veya Albert Einstein'la tanışmak ve Einstein'a zaman yolculuğunun gerçekleştiğini göstermek için zamanda yolculuk eğlenceli olurdu. Eğlenceli olacak mı bilemiyorum ama bilim kurgu filmlerindeki karakterlerin yaptığı gibi sizleri bambaşka mekân ve zamana götürmek istiyorum. Macera dolu bu yolculukta sizi geçmişte insanların sanatlarına, mutluluk, mutsuzluk, acı ve hastalıklarına ortak edeceğim.

Şimdi sizleri tüberküloz (TB) basilinin, aşılardan, antibiyotiklerin keşfedilmediği çağlara yolculuğa çıkaracağım. Henüz TB basili keşfedilmemiş olsa da TB, Avrupa'da ölüm nedenlerinin en başında geliyordu. Bu nedenle de “Maşşerin Dört Atlısı”ndan biri, gençler arasında daha da yüksek bir ölüm oranına neden olduğu için “gençliğin soyguncusu”, salgın hastalıklar içinde en çok ölüme neden olan hastalık olduğu için de “Ölümün Kaptanı” ünvanlarını almıştı. On dokuzuncu yüzyıl ortalarında, Johann Lukas Schönlein TB terimini kullanana kadar “tüketilme” veya “yok olma” anlamına gelen “Phtisis=Tüketim” olarak anıldı. TB'li hastaların aşırı anemik ve solgun görünümünden dolayı yeni “Beyaz Veba” olarak isimlendirilmişti (**Şekil 1**).¹⁻⁶

Bu yolculuk hiç de eğlenceli olmayacak çok da tehlikeli gibi biz başka bir zamanda yolculuk etsek dediğinizi duyuyor gibiyim. Durun ne çabuk unuttunuz 2020' yi ...

İki bin yirmili yıllara geldiğimizde, yapay zekâ, sürücüsüz arabalar, işçi robotlar derken, hatta Mars'ta koloni kurma planları yapıyorken bir anda 2020 yılında Covid-19 pandemisi patladı. Antibakteriyel, antiviral ilaçlara, aşılar, donanımlı hastanelere rağmen hala ne kadar savunmasız olduğumuzu hepimize hatırlattı. Bir anda orta çağdaki veba günlerine geri döndük adeta. Ülkeler arasındaki sınırlar yeniden yükseldi, aileler, mahalleler, şehirler ve ülkeler içe kapandı.

İnsanlık tarihini kadar eski olan salgınlar yeniden insanlığı tehdit etmeye başladı.

Gerildiniz, biliyorum ama pandemilerin ilginç yanları da var. Aslında, sizleri romantik Viktorya Dönemi Modası'nı incelemeye götürmek istiyorum. Moda deyince akan sular duruyor! İpler moda otoritelerinin eline geçtiğinde onlara karşı çıkmak ne mümkün. “Böyle Moda Olmaz Olsun” diyeceğiniz moda uygulamalarını göreceğiz. Hiç inandırıcı gelmese de “Tüketim Şıklığı” diye moda trendinin yaşandığı zamana gidiyoruz.

Tüberküloz, hastaların fiziksel ve ruhsal olarak yaşam kalitelerini önemli ölçüde etkilemişti. On dokuzuncu yüzyılda, uluslararası edebiyat ve sanat romantizminin en önemli teması haline gelmiş, toplumsal hayatta derin izler bırakmıştı. Tüberküloz sanat, güzellik, yaratıcılık fikirleriyle iç içe geçerek ve sanat dünyasında

önemli bir yer edinmişti. Sağlıklı olmak, sıradan ya da dünyevi olarak kabul edilirken, TB'nin, sanatçı ruhunu özgürleştirdiğine ve ilham kaynağı olduğuna inanılıyordu. Viktorya dönemine gelindiğinde, hastalık ve semptomları tamamiyle romantikleştirilmişti. Moda ve güzellik standartları, hastalığın etkilerini taklit ediyordu. Kızarmış yanaklar, kırılgnalık ve iskelet gibi bir vücut, çağdaş toplumun hayranlıkla izlediği kadınlık özellikleri haline geldi. Tüberküloz hastaları; sık görülen düşük dereceli ateş nedeniyle pembe kırmızı yanaklara, çarpıcı derecede narin, şeffaf, soluk bir cilde, ince, ipeksi saçlara, ışıltılı veya genişlemiş gözlere, kırmızı dudaklara, ruhani bir inceliğe ve ateşli bir ışıltıya sahipti. İnsanlar hastalığın yarattığı tahribatı güzelliğin standartları olarak algılamış, tüketimin fiziksel ve ruhsal etkilerine adeta âşık olmuşlardı.^{1,2,7-10}

Çağın güzellik standartlarına sahip olma arzusuyla, kadınlar kendilerini TB hastası gibi göstermeye çalışmışlar, böylece tarihteki en tuhaf moda trendi oluşmuştu. Bu aslında “Böyle moda olmaz olsun dedirtecek” bir modaydı. Orta ve üst sınıftan kadınlar ciltlerini beyazlatmak, berraklaştırmak için pudra, hatta bazıları daha soluk bir ten elde etmek için arsenikli gofretler yediler. Arsenik istenen solukluğu yaratmadığında, kurşun fondöten ve hayaletimsi mavi bir renk tonu için lavanta tozu uyguluyorlardı (**Şekil 2, Şekil 3**).

Şekil 2. Eczanedeki kozmetik ürünlerinin dayanıklılığını sorguluyor. (Fotoğraf: Wellcome images Londra)¹¹

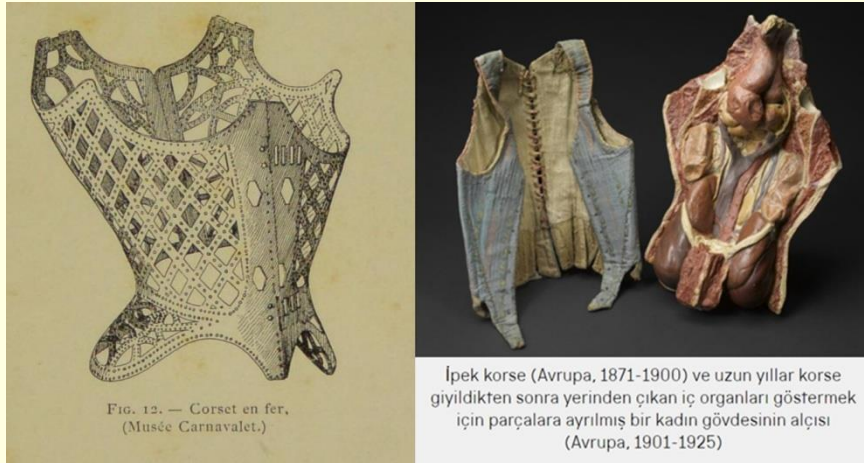

Şekil 3. John Singer Sargent'ın 1884 tarihli Madame X tablosu; tüketim makyajı konusunda uzman olan Parisli sosyetik Virginie Gautreau'nun bir portresi, Gautreau cildini lavantayla pudralamış, sahte damarları çivit mavisiyle boyamış.¹²

Saçlarını yumuşatmak için amonyakla duruluyorlar, dudaklarını daha kırmızı yapmak, yanaklarını pembeye boyamak için çoğu zaman sağlıklarına da zararlı olabilecek çeşitli kozmetik ürünler kullanarak tüketim belirtilerini taklit etmeye çalışıyorlardı.^{8,11,12}

Hanımlar dönemin modasına uymak ve en etkileyici güzellik algısı yaratmak için, omurga TB'nin sık görülen komplikasyonu olan, omurga deformitesi nedeniyle oluşan kifozu taklit ederek kambur duruyor (**Şekil 1**), peltek konuşuyor, yalpalayarak yürüyorlardı.^{1,13}

On altıncı yüzyıldan beri çekici kadın fygürü yaratmak için kullanılan korseler, Viktorya döneminde "kum saati silüetli" görünümü ve "tüketim şıklığı" modası ile zirveye ulaştı. Kadınlar kum saati görünümüne kavuşmak için bellerini daraltıp, göğüslerini yukarı itecek sıkı bağcıklı korseler giymeye başladılar. Korseler balina kemiği, çelik veya kamıştan tasarlanıyordu. Uzun süre korselerin sıkı bağlanarak kullanımı, fiziksel deformasyon, organların sıkışması ve nefes almanın kısıtlanması gibi sağlığı etkileyecek ciddi sonuçlara neden oluyordu. Hatta bazen bayılma nöbetleri geçiren kadınlara bile rastlanıyordu. Rahatsızlıklara ve sağlık risklerine rağmen birçok kadın, güzelliğin ve kadınlığın sembolü olarak korse giymeye devam etti (**Şekil 4**).^{14,15}

Şekil 4. Kum saati silüetli yaratmak için kullanılan korseler.¹⁵

Tüberkülozun insanlar için çekici ve büyüleyici hale geldiği bu dönemde TB ile ilgili edebi tasvirlerde, TB'li kadınların çok güzel, saf ve duyarlı oldukları için hastalığa yakalandıkları vurgulanıyordu.¹⁵ Çok sayıda edebiyatçı, müzisyen, sanatçı, romantik, duygusal hikayelerde trajik bir şekilde TB'den kaybediliyordu. Bu durum o kadar yaygın hale geldi ki edebiyat uzmanı Clark Lawlor, sonunda TB'yi "edebi hastalık" olarak adlandırdı.¹⁶

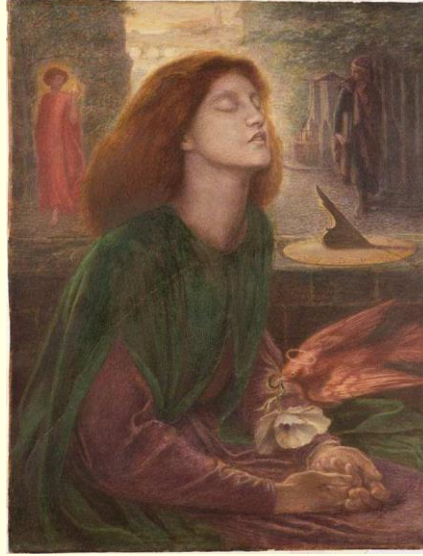
On sekizinci ve XIX. yüzyıl Avrupa'sında TB kurbanları içten dışa doğru hastalık tarafından tüketilirken, hastalık ağır fiziksel ve ruhsal izler bırakırken sanatçılar, şairler ve yazarlar bu korkunç hastalığın ölümcül etkilerinin anlaşılmasını ya da kabullenilmesini kolaylaştırmak için şaşırtıcı derecede güzel sanat eserleri yarattılar. "Tüketimin son aşamasında bir hanımefendi güllerini ve zambaklarını sergileyebilir", "gençlik gömüleceği gün teniyle hayranlık uyandıracak" dizelerinde olduğu gibi acı çekme kavramını olumlu, romantik mesajlarla dolduruluyordu. Tüberküloz sanatçılara adeta ilham kaynağı olmuştur.¹⁷

Hastalığın neden olduğu bitkinlik bile romantik bir çekicilik olarak tasvir ediliyordu. Tüketimden ölürken günlük tutan Rus ressam Marie Bashkirtseff, son günlerinde "Sürekli öksürüyorum! Ama şaşırtıcı bir şekilde, bu beni çirkin göstermek şöyle dursun, bana çok yakışan bir rehavet havası veriyor." yazmıştı.¹²

Görsel sanatçıların çizimlerinde, kanlı öksürük nöbetlerini, göğüs ağrıları ve bitmek bilmeyen tükenmişliğin oluşturduğu kaygı/üzüntü/melankoliyi yok etmek için abartılı bir "masum & güzellik" kavramı yaratılmıştı. Böylece, ölümün (ya da yakında öleceklerin) yüceltildiği hayran olunduğu bir dönem doğdu.¹⁷

Bu vurgulama Dante Gabriel Rossetti'nin "Beata Beatrix" eserinde görülebilir. Sanatçı Dante, Alighieri'nin, La Vita Nuova adlı şiirindeki Beatrice Portinari karakteriyle veremli eşi Elizabeth Siddal'ı özdeşleştirmiş ve çizdiği portresinde, ölüm anında "bahşedilmiş ilahi bir güzellik" biçiminde tasvir etmiş. Çizimde Beatrice karakteri, kronik bir hastalıktan ölmenin acımasız gerçekliğini göstermek yerine, gözleri huzur içinde kapalı ve dalgalı kıvrık saçları güzel bir şekilde sırtına dökülüyor. Veremli hastayı sessiz, güzel, huzurlu gösteren sanatsal bir sunumla romantikleştiriliyor (**Şekil 5**).^{3, 17,18}

Şekil 5. Dante Gabriel Rossetti'nin Beata Beatrix tablosu 1871, Harvard Sanat Müzesi¹⁷

Edebi tasvirlerde, TB'li kadınların genellikle genç, çok güzel, saf ve duyarlı oldukları için hastalığa yakalandıkları vurgulanıyordu. Genç yaştaki trajik ölümlerin acısını hafifletmek adına "*Yalnızca iyiler genç ölür, onlar bu dünya için fazlasıyla hassas ve iyidiler*" şeklinde teslimiyet ve kabulleniş yaratılmaya çalışılıyordu.^{15,19}

Tüberküloz; kolera, çiçek ya da veba gibi hastalıklardan farklı "ayrıcıklı" bir hastalıktı. Sonuçta romantizm içeriyordu. Kadınlara hayal edilecek güzellik ve zarafet katıyor, sanatçılara ilham perisi oluyordu. Tüberküloz devrin modasıydı.

Genel olarak, bulaşıcı hastalıklar başlangıçta çok hızlı bir şekilde artan; daha sonra belli bir seviyeye ulaşarak görülme sıklığının yavaş yavaş kaybolduğu epidemik bir yapıya sahiptir. Tüberkülozun gelişimi ve seyri, diğer bulaşıcı hastalıklara göre daha sinsi ve olağanüstü derecede yavaştı. Salgın, haftalar veya aylar yerine, on yıllar süren salgın enfeksiyon döngüsü biçimindeydi. Sessizce gelen ve zarar vermeden süren bu hastalığa yakalanmış olma fikri, bu hastalığın neden romantikleştirildiğini de açıklıyor. Çiçek ve kolera gibi vücudu aniden bozan ve hızla öldüren hastalıklardan farklıydı. Verem hastalığı, kuğuya benzeyen uzun boyun, iri gözler, beyaz dişler, pembe yanaklar ve soluk ten rengiyle kurbanın çekiciliğini artırıyordu. Adeta "hastasına güzellik bahşeden" bir hastalıktı.^{17,20,21}

On dokuzuncu yüzyılda hızla değişen güzellik ve moda kavramları içinde TB, kadınlar için kırılğan, narin, güzellik standartları ile modada taklit edilmesi gereken bir hastalık olarak kabul görmüştü.

Moda endüstrisinin hızlı temposu ve trendleri, bir gecede değişebilecek dinamikliğe sahipti. Aslında modanın özü de değişebilirlikti. TB şıklığı, bilimin göz kamaştırıcı buluşu ile bir anda ışıltısını kaybetmişti.

Zamanda yolculuğumuz sürerken, bu kez sizleri tüm zamanların en önemli bilimsel başarılarından birinin yaşandığı, mikrobiyoloji biliminin kilometre taşlarının neredeyse başı olan bir zamana götürmek istiyorum. 24 Mart 1882, Alman doktor, Heinrich Hermann'ın, Robert Koch'un, o dönemde her yedi ölümden birinin

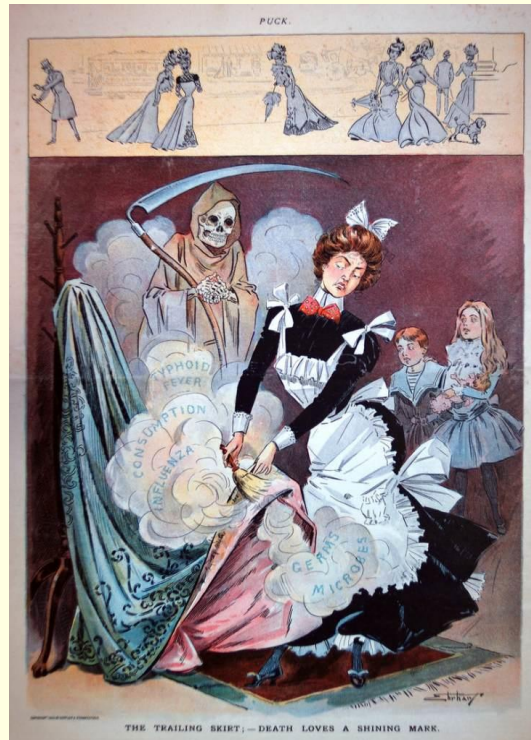
sorumlusu olan, verem hastalığına neden olan TB basilini keşfettiğini duyurduğu güne götürmek istiyorum. Robert Koch, Berlin Fizyoloji Derneği'nin toplantısında; TB hakkındaki bulgularını, 200'den fazla mikroskopik preparatı eşliğinde, tıp tarihindeki en etkili sunumlardan birini yapıyor, tüm dünya nefesini tutmuş bu sunumu izliyor. Sunumda, sadece tüberküloz basilinin enfeksiyon oluşturma patogenezi değil, aynı zamanda günümüzde bile bulaşıcı etiyolojik ajanın analitik biçimde, kanıta dayalı tanımlama standardı olan “Koch Postülası” da sunulmuştu. Bu kıymetli buluş bilimsel keşiflerin “altın çağı”nı başlatmış, Robert Koch’a bakteriyolojinin babası ünvanını da kazandırmıştı.^{2,22-25}

Robert Koch'un 1882'de tüberküloz basilini keşfetmesi, tıp tarihinde önemli bir olaydı. Binlerce yıldır insanlığı etkileyen bu ölümcül hastalığı anlamamız ve onunla savaşmamız için bir dönüm noktasıydı. Robert Koch, bu önemli buluşu ile Nobel Tıp Ödülü'nü kazandı. Yüzyıllar süren spekülasyonlardan sonra Koch, hastalığa yavaş büyüyen *Mycobacterium tuberculosis* (*M. tuberculosis*) adlı mikroorganizmanın neden olduğunu kanıtladı ve bulaşıcı doğasını ortaya koydu. Bu kadar çok ölümün nedeni, bu tek hücreli canlı organizmaya indirgenmişti.^{2,4,22}

M. tuberculosis adlı mikroorganizmanın bulaşıcı olduğu, aktif TB hastası bir kişinin öksürmesi veya tükürmesiyle en sık hava yoluyla yayıldığı ve hastalığın en yaygın olarak akciğerleri etkilediği; genellikle yavaş ilerlediği ve semptomların, ilk enfeksiyondan aylar hatta yıllar sonra ortaya çıkma potansiyeline sahip olduğu ortaya konulmuştu.^{19,24}

Tüberkülozun nedeni belirlendikten sonra, hastalığın ciddiyeti ve bulaşıcılığı daha iyi anlaşıldı. Ancak bu keşif tüm gizemi, romantizmi alt üst etmiş, moda trendlerini de değiştirmişti. Romantik tasvirler ve tüketim algıları yavaş yavaş yerini bilimsel gerçeklere bıraktı ve bir zamanların gizemli hastalığı bir halk sağlığı sorununa dönüştü.⁸

Viktorya döneminin uzun, sarkan etekleri, tüberküloz mikroplarını barındırdığı düşünüldüğü için kısa zamanda gözden düştü (**Şekil 6**).^{5,8}

Şekil 6. TB de dahil olmak üzere mikropların taşıyıcısı olarak gösterilen eteğini fırçalayan bir hizmetçiyi takip eden Azrail'i gösteren Amerikan hiciv karikatürü. S. Ehrhart, 1900.⁵

Viktorya döneminin ağır kemikli korselerinin akciğerlerin hareketini ve kan dolaşımını sınırlayarak TB'yi şiddetlendirdiği düşüncesiyle, kaburgalar üzerinde yarattığı baskıyı hafifletmek için, elastik kumaştan yapılan "sağlık korseleri" kullanılmaya başlandı.^{5,8} Bin dokuz yüzlerin başında, sokaktaki toz ve tükürükten TB bulaşını önlemeye yönelik kadınların etek boyu yükselirken, topuklu ayakkabı stilleri moda oldu. Doktorların, TB tedavisi için güneşlenmeyi önermesiyle soluk cilt yerine bronz ten trendi ortaya çıktı.^{5,8,26}

Viktorya döneminde gösterişli sakallar, şekilli bıyıklar ve favoriler çok modaydı. Basilin keşfi tehlikeli mikroplardan korumak için erkeklerin tıraş olmaları konusunda kültürel baskıyı oluşturmuştu. Tükürüğün sakal ve bıyıklarda kalması halk sağlığı açısından tehlikeli sayıldığı için o gösterişli sakal ve bıyıklar tıraş edilmeye mahkûm oldu.^{5,18,26,27}

Viktorya döneminde evler, ağır ahşap mobilyalar, aşırı doldurulmuş kabarık sandalyeler, koltuklar, halılar, uzun perdeler ve çok sayıda nesne aksesuarla döşeniyordu. Küçük pencereler doğal ışık ve havalandırmayı kısıtlıyordu. Bu tarz döşemeler çok fazla toz biriktiriyordu. Koch'un keşfiyle, pencereler genişledi, ev dekorları paslanmaz çelik ve deri gibi malzemelerden üretilen modernist mobilyalara dönüştürüldü.²⁸

Edebiyatçılar, sanatçılar ve sanat tarihçileri, giyim tasarımcıları ve kozmetik satıcıları, viktorya dönemi boyunca, tüberküloz estetiğinin gelişmesini desteklemişlerdi. Şimdi tüm ilham kaynaklarını kaybetmişlerdi.

Koch'un, tüketim hastalığının *M. tuberculosis* den kaynaklandığını keşfetmesi, sosyal ve kültürel hayatta önemli değişiklik yaratmıştı. Tüberkülozun modası geçtiğinde, TB üst sınıftakilerin romantik hastalığı olmaktan çıkmış, ayak takımının hastalığı olmaya "tüketim" olarak anılırken "verem" olarak anılmaya başlanmıştı. Tüberküloz artık alt sınıf ve yoksul sınıflarla ilişkilendirilmeye başlanmıştı. Bir anda şehirlerde kalabalık, sağlıksız koşullarda yaşayan göçmenler ve azınlıkların hastalığı olmuştu. Bir zamanlar zenginlerin ve zekilerin trajik derecede güzel moda hastalığı, sefalet ve yoksullukla ilişkilendirilir olmuştu. Zenginliğin sembolü sağlıklı ve dinç görünmekti. Hastalık sınıf değiştirdiği için, hastalığa yakalananlara duyulan sempati de aniden kaybolmuştu.²⁹

Bir zamanlar (1849'da) Jane Eyre'nin yazarı Charlotte Brontë'nin, dört kız kardeşini ve bir erkek kardeşini TB'den kaybetmesine rağmen, "Tüketimin gurur verici bir hastalık olduğunun farkındayım." Dediği, gurur duyulacak moda bitmişti. Hastalık ve güzellik arasındaki tarihi bağlantı aniden kopmuştu.^{5,21}

XIX. yüzyılda, hiç kimse TB'nin ne olduğunu ya da bir insandan diğerine nasıl geçtiğini bilmiyordu. Buna "tüketim" adını verdiler çünkü gerçekten de bir şey kurbanı yavaş yavaş tüketiyormuş gibi görünüyordu. Bu gizemlilik romantikleştirmeyi kolaylaştırmıştı. Tüketimin romantik dönemi Robert Koch'un bunun nedenini, TB basilini keşfettiğini açıklamasıyla sona erdi.³⁰

Zaman yolculuğumuzda; dinazorları görmedik ama tarihin en garip moda trendlerinden birini gördük. Beyaz Veba XVIII. ve XIX. yüzyıllarda güzellik standartlarını nasıl şekillendirdi sorusuna cevap bulma merakıyla "Tüberküloz Şıklığı" nı görmeye TB'nin moda olduğu çağlara gittik. Kadınların bugün yaptıkları makyajda, beyaz şeffaf cilt, pembe yanaklar, kırmızı dudaklar, sıfır beden olma gayretlerinde TB şıklığı dönemi etkisi olduğunu siz de fark ettiniz mi?

Bu yolculukta Albert Einstein'la tanışsak da bakteriyolojinin altın çağını başlatan, *M. tuberculosis*'i keşfederek Nobel ödülü kazanan Robert Koch'la tanıştık. Robert Koch, bu keşfiyle romantik dönemi alt üst etmiş, moda trendini yeniden şekillendirmiştir. Tüberküloz ve moda kavramlarının yan yana gelmesi biraz inanılmaz görünse de TB hemen her çağda moda trendi olmayı başarmış olağanüstü bir bakteri olarak tarihe geçmiştir.

Bilgi

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

1. History Today [Internet]. Consumptive Chic: When Tuberculosis was the Height of Fashion. Available from: <https://www.historytoday.com/archive/feature/consumptive-chic-when-tuberculosis-was-height-fashion>.
2. Black A. Even in Death she is Beautiful: Confronting Tuberculosis in Art, Literature and Medicine. *Granite Journal* 2022;7(1):1-14
3. Chalke HD. The impact of tuberculosis on history, literature and art. *Med Hist* 1962;6(4):301-18.
4. Barberis I, et al. The history of tuberculosis: from the first historical records to the isolation of Koch's bacillus. *J Prev Med Hyg* 2017;58(1):E9-E12.
5. Lethbridge News Now [Internet]. How Tuberculosis Influenced Victorian Fashion. Available from: <https://lethbridgenewsnow.com/2022/02/16/how-tuberculosis-influenced-victorian-fashion/>.
6. Frith J. History of tuberculosis. Part 1-phthisis, consumption and the white plague. *Journal of Military and Veterans Health* 2014;22(2):29-35.
7. Topçu H. Türk Romanında Salgın Hastalıklar. *İnsan ve İnsan* 2021;8(28):53-69.
8. Day CA. Dying to be Beautiful: Fragile Fashionistas and Consumptive Dress in England, 1780-1820. *Journal for Eighteenth-Century Studies* 2017;40(4):603-20.
9. Mahoney D, Chorba T. Romanticism, Mycobacterium, and the Myth of the Muse. *Emerg Infect Dis* 2019;25(3):617-8.
10. Lawlor C. Romantic Consumption: The Paradox of Fashionable Breath. In: Fuller D, Saunders C, Macnaughton J, editors. *The Life of Breath in Literature, Culture and Medicine: Classical to Contemporary*, Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan; 2021. pp:285-304.
11. Historic Denver [Internet]. Available from: <https://mollybrown.org/beauty-is-in-the-eye-of-the-beholder-how-victorians-used-common-poisons-to-become-drop-dead-gorgeous/>.
12. Canadian Broadcasting Corporation [Internet]. From hard pants to consumptive chic: How pandemics influence fashion. Available from: <https://www.cbc.ca/news/canada/newfoundland-labrador/apocalypse-then-pandemic-fashion-doomed-beauty-1.5808703>.
13. Day CA, Rauser A. Thomas Lawrence's Consumptive Chic: Reinterpreting Lady Manners's Hectic Flush in 1794. *Eighteenth-Century Studies* 2016;49(4):455-74.
14. Greenville Journal [Internet]. Historian Carolyn Day explores one of the strangest fashion trends in history. Available from: <https://greenvillejournal.com/arts-culture/historian-carolyn-day-explores-one-strangest-fashion-trends-history/>.
15. Science Museum [Internet]. Tuberculosis: A Fashionable Disease?. Available from: <https://blog.sciencemuseum.org.uk/tuberculosis-a-fashionable-disease/>.
16. Lawlor C. *Consumption and literature: The making of the romantic disease*. Lawlor C. 1st ed. New York. Palgrave Macmillan; 2007.
17. The Collector [Internet]. Romanticizing Death: Art in the Age of Tuberculosis. Available from: <https://www.thecollector.com/tuberculosis-art/>.
18. Cultured [Internet]. The Era of 'Tuberculosis Chic'. Available from: <https://www.culturedmag.com/article/2023/01/31/tuberculosis-art-movement-aesthetic-history>.
19. Dig A History Podcast [Internet]. Tuberculean Chic: How the White Plague Shaped Beauty Standards in the 18th and 19th Centuries. Available from: <https://digpodcast.org/2018/05/27/white-plague-tuberculosis/>.
20. Death and the Maiden [Internet]. Tubercular Venus: When the Beauty Standard was Dying. Available from: <https://deadmaidens.com/2017/03/16/tubercular-venus-when-the-beauty-standard-was-dying/comment-page-1/>
21. Literature Arts & Medicine Magazine [Internet]. Dressing Up Tuberculosis: Carolyn A. Day's Consumptive Chic. Available from: <https://medhum.med.nyu.edu/magazine/archives/27153>.
22. Murray JF. Historical development of tuberculosis since Robert Koch's discovery of the tubercle bacillus in 1882. *Pneumologie* 2007;61(12):764-70.
23. Daniel TM. The history of tuberculosis. *Respir Med* 2006;100(11):1862-70.
24. Blevins SM, Bronze MS. Robert Koch and the 'golden age' of bacteriology. *Int J Infect Dis* 2010;14(9):e744-51.
25. Gradmann C. A matter of methods: the historicity of Koch's postulates 1840-2000. *Medizinhist J* 2008;43(2):121-48.
26. Smithsonian Magazine [Internet]. How Tuberculosis Shaped Victorian Fashion. Available from: <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/how-tuberculosis-shaped-victorian-fashion-180959029/>
27. Leyla Mei [Internet]. Your Beard Is Full of Tuberculosis. Available from: <https://www.leylamei.com/blog/2014/7/17/your-beard-is-full-of-tuberculosis>
28. Houzz.com [Internet]. How the Tuberculosis Pandemic Helped Shape Modernist Architecture. Available from: <https://www.houzz.com/magazine/how-the-tuberculosis-pandemic-helped-shape-modernist-architecture-stsetivw-vs~134601849>.
29. History Collection [Internet]. Tuberculosis Became the Victorian Standard of Beauty. Available from: <https://historycollection.com/tuberculosis-became-the-victorian-standard-of-beauty/3/>.
30. Sakula A. Robert Koch: centenary of the discovery of the tubercle bacillus, 1882. *Can Vet J* 1983;24(4):127-31.